

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та психології початкової та дошкільної освіти

Формування вмінь молодших школярів взаємодіяти письмово на уроках української мови за допомогою інтернет-сервісів.

Кваліфікаційна робота (проєкт)

на здобуття рівня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 211 м групи

Диріва Іванна Юріївна

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної (наукової)

програми 23657 Початкова освіта

Керівник: Горлова А. В. кандидатка

педагогічних наук, доцентка

Рецензент: Казаріна С.В., заступниця директора

з навчально-виховної роботи

Херсонської гімназії №6

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРНЕТ- СЕРВІСІВ.....	6
1.1. Психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку.....	6
1.2. Особливості використання інтернет-сервісів на уроках української мови в початковій школі.....	11
1.3.Формування комунікативних умінь молодших школярів у процесі групової роботи на уроках української мови	16
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ВЗАЄМОДІЯТИ ПИСЬМОВО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ.....	22
2.1. Діагностика рівня сформованості комунікативних умінь учнів початкової школи.....	22
2.2. Система вправ з формування комунікативних умінь молодших школярів на уроках української мови.....	31
2.3. Підсумки експериментальної роботи.....	44
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Модернізація шкільного навчання актуалізувала проблему виховання самостійних, ініціативних та відповідальних членів сучасного суспільства, здатних взаємодіяти у вирішенні соціальних та професійних завдань. Підготовка компетентної особистості висуває нові вимоги до системи освіти. Компетентнісний підхід є відображенням усвідомленої потреби суспільства у підготовці людей не тільки знаючих, але й таких, які вміють застосовувати свої знання.

Згідно з концепцією Нової української школи ключовою компетентністю в системі початкової освіти є комунікативна компетентність, яка визначає вміння спілкуватися державною мовою: «Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ - у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування».

У початковому курсі мовно-літературної освіти виділено такі змістові лінії: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища». Як зауважує О.Мозолюк: «Змістова лінія «Взаємодіємо письмово» спрямована на формування в молодших школярів повноцінної навички письма, вміння висловлювати свої думки, почуття та взаємодіяти з іншими людьми в писемній формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності, яка виходить за межі традиційного навчання й ґрунтується насамперед на формуванні ставлення до писемного мовлення як особливого виду мовного процесу, який уможливорює віддалене в часі спілкування, з уявним співрозмовником та ін.».

Варто зазначити, що проблемі формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку приділяється значна увага з боку сучасних науковців. У наукових працях висвітлено такі її аспекти: формування комунікативної компетентності на уроках української мови (М.Вашуленко, Н. Голуб, К. Пономарьова, М. Пентиліук, А. Ярмоліук та ін.), розвиток діалогічного мовлення (О. Гриценко, Г. Лещенко, Е. Палихата, О. Савченко та ін.), розвиток писемного мовлення учнів (Д. Кравчук) тощо. Всі зазначені дослідження представляють науковий інтерес. Однак окремі аспекти формування вмінь взаємодіяти письмово учнів молодших класів на уроках української мови потребують подальшого дослідження.

Актуальність проблеми обумовила вибір теми дослідження: **«Формування вмінь молодших школярів взаємодіяти письмово на уроках української мови за допомогою інтернет-сервісів».**

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності в учнів молодших класів на уроках української мови.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування вмінь учнів початкових класів взаємодіяти письмово на уроках української мови засобами інтернет-сервісів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити педагогічні умови формування вмінь взаємодіяти письмово учнів 1-4 класів на уроках української мови за допомогою інтернет-сервісів.

Відповідно до мети дослідження були висунуті наступні **завдання**:

– на основі аналізу наукових джерел розкрити поняття «комунікативна компетентність молодшого школяра»;

– визначити особливості формування комунікативних умінь молодших школярів та доцільності використання інтернет-сервісів під час організації освітнього процесу;

– охарактеризувати педагогічні умови формування комунікативних умінь молодших школярів у процесі групової роботи на уроці;

- визначити рівні сформованості умінь молодших школярів взаємодіяти писемно засобами інтернет сервісів;
- розробити та експериментально перевірити систему вправ з формування умінь молодших школярів взаємодіяти письмово на уроках української мови з використанням інтернет-сервісів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у роботі здійснено спробу теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність діяльності роботи із формування умінь молодших школярів взаємодіяти письмово на уроках української мови засобами інтернет-сервісів.

Практичне значення дослідження: висновки роботи сприятимуть подальшому вивченню формування комунікативної компетентності учнів початкових класів. Практична значущість результатів дослідження визначається можливістю використання положень роботи в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Наші теоретичні висновки було висвітлено у статті «Використання інтернет-сервісів для організації навчального процесу у початковій школі» в збірці «Магістерські студії», ХДУ-2023.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (40 назв). Загальний обсяг дослідження складає 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ

1.1. Психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку

У системі навчання української мови формування комунікативної компетентності здобувачами початкової освіти має велике значення, адже ця компетентність відіграє важливу роль у системі міжособистісної взаємодії учнів із ровесниками та дорослими. Для визначення особливостей формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку необхідно окреслити поняття «компетентності».

Проблема компетентності є головною у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. О. Марущак зазначає: «Більшість науковців розуміють поняття компетентності через особистісні якості» [11, с. 100]. Дослідниця звертається до праць І. Зимньої, яка «визначає компетентність як актуалізовану, інтегративну, таку, що базується на знаннях, інтелектуально й соціокультурно зумовлену особистісну якість, яка проявляється в діяльності, поведінці людини, у її взаємодії з іншими людьми під час вирішення різноманітних завдань» [11, с. 100]. Подібне трактування компетентності знаходимо у визначеннях О. Дубасенюк, Г. Селевка, Ю. Татура, А.Хуторського, Ф. Шаріпового, Н. Сидорчук тощо.

Розуміння компетентності як результату набуття компетенцій знаходимо у науковців з Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, за яким компетентність – це «результат набуття людиною компетенцій, які дають їй змогу якісно виконувати трудові функції, успішно засвоювати знання, взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях, швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності, набувати соціальної самостійності» [11, с. 102].

Н. Бібік та О. Пометун розкривають поняття компетентності через «спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання» [11, с. 104].

О. Марущак визначає компетентність як «цілісну якість особистості, яка, базуючись на знаннях, уміннях, навичках, досвіді й особистісних якостях, відображає прагнення, готовність і здатність вирішувати проблеми та розв'язувати завдання реальної практичної діяльності» [11, с. 107].

Погоджуємось з думкою М. Греб, що найбільш повно охарактеризовано поняття компетентності у «Словнику-довіднику з української лінгводидактики», де вказано, що «компетентність – це інтегрована здатність особистості, набута в процесі навчання; необхідний комплекс знань, навичок та досвіду, що дозволяють ефективно здійснювати діяльність або певну функцію; містить знання, уміння і навички, досвід, цінності, ставлення, що можуть цілісно реалізуватися у процесі конкретної навчальної ситуації; очікувані й вимірювані досягнення, що підтверджують здатність (спроможність) виконувати певні дії самостійно після засвоєння програмового матеріалу» [3, с. 93].

Ключовою, «наскрізною» є комунікативна компетентність, адже «здатність до комунікації є базовою та необхідною для всіх видів діяльності і проявляється у всіх сферах життя та навчання під час організації колективної діяльності учнів» [2, с. 10].

Г. Бондаренко підкреслює: «Теорію комунікативної компетентності в останні роки науковці активно розглядають у контексті мовленнєвої поведінки. У відповідності до неї пропонують учням навчатися мов для встановлення співробітництва, міжкультурного діалогу, для координації дій, запобігання конфліктів. Відповідно, більшість дослідників розглядає здатність людей до ефективного спілкування усно чи рідною та іноземними мовами як суттєву ознаку комунікативної компетентності» [2, с. 10].

Розглядаючи поняття «комунікативна компетентність» І. Олійник наводить такі визначення:

«-здатність учнів ефективно використовувати мовні й мовленнєві знання, сформовані вміння, навички та власний досвід із метою гармонізації всіх видів спілкування, досягнення комунікативної мети та бажаного прагматичного ефекту;

- сукупність знань про спілкування, умінь і навичок, потрібних для сприймання чужих і побудови власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам і ситуаціям спілкування ;

- інтегровану здатність особистості, що виявляється передусім через набуття досвіду комунікативної діяльності, уміння усно й писемно висловлювати свої думки, почуття в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті тощо» [19, с. 117-118].

Вважаємо найточнішим розуміння комунікативної компетентності молодших школярів, яке запропонувала К. Пономарьова: «інтегроване особистісне утворення, яке являє собою єдність теоретичної і практичної готовності і здатності учня до здійснення комунікації, дозволяє результативно здійснювати її і творчо самореалізуватися в ній» [20, с. 16].

На підставі аналізу наукових джерел, І. Олійник комунікативну компетентність молодшого школяра розуміє як «здатність вступати в комунікацію, бути зрозумілим, вільно та ефективно спілкуватися. Вона передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів, уміння змінювати тематику та коло спілкування, а також вміння інтерпретувати невербальні прояви інших людей» [18, с. 118].

Згідно Державного стандарту початкової освіти «критеріями сформованості комунікативної компетентності молодшого школяра є свідчення того, що здобувач освіти: взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду; висловлює думки, почуття та

ставлення, взаємодіє з іншими особами писемно та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови; досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх» [4].

В. Жуковський підкреслює: «На практиці вона виявляється у низці важливих чинників: у здатності учня формувати власну мотиваційно-ціннісну основу спілкування, у можливості оволодівати школярем мовними знаннями, уміннями й навичками й активно їх застосовувати у навчанні і повсякденному житті, у здатності і майстерності встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи для цієї мети різні способи взаємодії, в умінні молодшого школяра ефективно працювати в різного рівня групах, а також володіти різними соціальними ролями. Отже, комунікативна компетентність учнів початкової школи передбачає сформованість у них низки елементів, в тому числі соціально-перцептивного, комунікативно-мовленнєвого та інтерактивного. Взаємодія цих чинників сприяє реалізації здатностей особистості у процесі спілкування. Кожна здатність об'єднує відповідні групи умінь, формування яких веде до оволодіння школярем комунікативної компетентності і її реалізації у процесі життєдіяльності» [5, с. 49].

Інформаційні технології дозволяють здійснювати навчання в онлайн-форматі, сприяючи гнучкості та зручності освітнього процесу. Комунікаційні можливості інформаційного педагогічного середовища дозволяють здобувачам спілкуватися з викладачами та однокурсниками, обмінюватися знаннями та досвідом, а також здійснювати спільні проекти та дослідження, незалежно від фізичного розташування. Це розширює горизонти навчання та стимулює колективну співпрацю [38, с. 126].

Формування комунікативної компетентності передбачає створення в освітньому процесі мовленнєвої діяльності та міжособистісної комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу. І. Олійник підкреслює: «Мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований

процес створення та сприйняття висловлювань, що здійснюється за допомогою мовних засобів під час взаємодії людей у різних мовленнєвих ситуаціях» [19, с. 118].

Розрізняють такі види мовленнєвої діяльності: говоріння, письмо, слухання (аудіювання) і читання.

Молодший шкільний вік вважається найкращим періодом для цілеспрямованого формування навичок спілкування з дітьми та дорослими, розвитку комунікативних здібностей, здатності орієнтуватися в соціальних ситуаціях. Тому актуальним у цей період є формування комунікативної компетентності молодших школярів, у процесі якого необхідно враховувати психологічні особливості дітей цього віку.

К. Пономарьова зазначає: «В дітей 1-2 класів сприймання переважно мимовільне, фрагментарне. Їм властива слабка диференціація сприймання – вони не помічають суті за деталями, називають другорядні ознаки замість головних, часто змішують схожі, близькі, але не тотожні предмети та їх властивості... В учнів 1-2 класів переважає наочно-образна форма пам'яті. Вони швидше запам'ятовують конкретні відомості, події, предмети, факти, ніж словесний матеріал. У їх пам'яті краще зберігається те, що задіяне в процесі активної навчальної діяльності, з чим пов'язані їхні інтереси і потреби» [20, с. 20].

У 3-4 класах, як зауважує К. Пономарьова, «сприймання молодших школярів з переважно мимовільного, фрагментарного, слабо диференційованого поступово стає більш керованим, цілеспрямованим. Учні навчаються порівнювати схожі об'єкти, виділяти їх головні, істотні ознаки. Відповідно до зазначених особливостей розвитку сприймання учні 3-4 класів набагато краще, в порівнянні з 1-2 класом, усвідомлюють фактичний матеріал текстів, можуть виділити найсуттєвіші особливості об'єктів, порівняти, зіставити їх» [20, с. 21].

Вагоме значення під час формування комунікативної компетенції має увага. На переконання Н. Соняк: «Стійка сконцентрована увага дає

можливість молодшому школяреві ефективно сприймати інформацію, самостійно створювати тексти, успішно спілкуватися. Здатність уваги швидко переключатися і зосереджуватися у різних комунікативних ситуаціях сприяє також розвитку умінь і навичок толерантного спілкування та взаєморозуміння» [24, с. 47].

Пам'ять у молодшому шкільному віці має яскраво виражений пізнавальний характер і розвивається під впливом навчання у двох напрямках – посилюється роль та питома вага словесно-логічного, смислового запам'ятовування (порівняно з наочно-образним), і дитина опановує можливість свідомо керувати своєю пам'яттю та регулювати її прояви (запам'ятовування, відтворення, пригадування).

Дитина починає навчатися у школі, маючи конкретне мислення. Під впливом навчання відбувається поступовий перехід від пізнання зовнішньої сторони явищ до пізнання їх сутності, відображення в мисленні суттєвих властивостей та ознак, що дасть можливість робити перші узагальнення, перші висновки, проводити перші аналогії, будувати елементарні умовиводи. На цій основі у дитини поступово починають формуватися поняття, які називають науковими. К. Пономарьова зазначає: «Аналіз у мисленнєвій діяльності учнів носить переважно практично-дієвий і образно-мовний характер. Від елементарного аналізу, коли до уваги береться лише якась частина предмета, діти поступово переходять до комплексного, прагнучи розглянути всі частини предмета пізнання» [20, с. 23].

Таким чином, формування комунікативної компетентності в учнів початкової школи передбачає врахування зазначених психологічних особливостей розвитку учнів цього вікового періоду, зокрема, під час добору дидактичних методів, прийомів, форм організації навчальної діяльності, навчально-методичного супроводу.

1.2. Особливості використання інтернет-сервісів для організації навчального процесу у початковій школі

Використання інформаційно-комунікативних технологій у сучасному навчальному процесі дозволяє підвищити якість навчального матеріалу та посилити освітні ефекти. Як слушно відзначає Л. Ляхоцька: «Застосування «цифрових» технологій в освіті – наразі одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. Вони дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. За допомогою медіа- та інтерактивних засобів педагогічним, науково-педагогічним працівникам освіти легше використовувати підхід до викладання на основі впровадження інноваційних підходів, включаючи використання «кейсів», дослідницько-пошукової роботи, методу проектів, розвивальних навчальних ігор тощо. Як результат – здобувачі освіти набагато краще засвоюють інформацію, перебуваючи в емоційно-комфортному середовищі, не втрачають бажання навчатись, створювати нові знання та інновації [10, с. 52].

Користувачами засобів масової комунікації є і дорослі, і діти. Підростаюча особистість, яка сприймає медіа як невід'ємну частину життя, щоденно є об'єктом різного роду впливів, які позначаються на процесі її соціалізації. Молодший шкільний вік є особливим періодом в житті людини, коли закладається підґрунтя соціального розвитку: формуються духовні цінності, ставлення до оточення, патріотичні погляди, досвід просоціальної поведінки. Процес соціалізації в цей час, зазначає О. Саган, відбувається на основі збагачення суспільної природи дитини. Від кількості та якості позитивних придбань учня залежить його адаптація в сучасному світі. [8, с. 53].

Упродовж останніх років визначальними тенденціями в розвитку Інтернету стали нові технології, підходи, підтримки й використання веб-ресурсів, які отримали спільну назву «Веб 2.0». Науковці виділяють окремо освітні веб-ресурси як інформаційні ресурси освітнього характеру, розміщені

у веб-просторі локальної чи глобальної мережі у вигляді різних форматів (текстового, графічного, архівного, аудіо- та відеоформатів тощо) [9, с. 257].

Вагому роль у забезпеченні розвитку комунікативної компетентності молодших школярів відіграє використання інтернет-сервісів, що «формує вміння працювати з інформаційним потоком, сприяє підвищенню рівнів навчальних досягнень учнів, стимулює до роботи з різними джерелами, систематизації й виділення головного, дозволяє школярам розвиватися та самостверджуватися, висловлювати власні думки, враховувати думки інших учасників освітнього процесу, орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі» [27, с. 10].

Інформатизація та цифровізація усіх сфер суспільного життя, зокрема й освітньої, актуалізують питання соціалізації кожного громадянина країни, починаючи з дитячого віку. Адже соціальне середовище є головною умовою соціалізації особистості, а його компоненти: політичні, економічні, духовні та соціальні, сприяють формуванню відповідних ціннісних орієнтацій особистості. З урахуванням соціально-економічних викликів, саме системі освіти належить визначальна роль розвитку соціальної компетентності як інтегральної та інтегративної суб'єктної якості особистості, що визначає її ефективну соціалізацію. Соціальна компетентність, яка є головним компонентом соціалізованості, визначає міру моральної відповідальності особистості за свою поведінку та вчинки у соціумі. [7, с. 183].

Сучасні підходи до освіти вимагають використання абсолютно інших, найбільш ефективних педагогічних технологій у навчанні дітей. Активне застосування інформаційних технологій підвищує ефективність уроку, дозволяє зробити процес навчання емоційно насиченішим, а також дає можливість охопити велику кількість учнів. Зараз особливої дидактичної значущості набувають засоби та послуги ІКТ (хмарні технології, соціальні сервіси Web 2.0).

Інтернет-сервіси дуже відрізняються між собою як у засобах створення інтерактивних вправ та засобах роботи з цими вправами, а також у

можливостях організації роботи учнів та груп учнів і моніторингу результатів виконання завдань. Так, платформа *Learning Apps* – це комплекс модулів, які вчитель може створювати самостійно чи скористатися базою модулів. Існуючі модулі можуть бути безпосередньо включені до змісту навчання, а також їх можна змінювати або створювати в оперативному режимі. Метою є збори інтерактивних блоків та можливість зробити їх загальнодоступними. Такі блоки (так звані додатки або вправи) не включені з цієї причини до жодних програм або конкретних сценаріїв. Вони мають власну цінність, саме інтерактивність.

Використання даного сервісу в мережі Інтернет на уроці дозволяє зробити процес навчання інтерактивним, мобільнішим, строго диференційованим, індивідуальним. Різноманітність способів подання інформації (графічні зображення, схеми, ілюстративний матеріал, малюнки та ін.) дозволяє задіяти всі основні сенсомоторні аналізатори молодшого школяра, а також сприяє підвищенню мотивації дитини до діяльності [17].

Learning Apps дозволяє легко та зручно створювати електронні інтерактивні вправи. Широта можливостей, зручність навігації, простота у використанні сприяє тому, що будь-який педагог, який має найменші навички роботи з комп'ютером, може створити свій ресурс – невелику вправу для пояснення нового матеріалу, для закріплення, тренінгу, контролю, побудувати індивідуальні траєкторії вивчення навчальних курсів, створити власний банк навчальних матеріалів.

Зважаючи на використання *Learning Apps* на уроках української мови, ось кілька креативних та корисних вправ для молодших школярів:

1. «Знайди літеру»

- Опис вправи: Учні повинні шукати конкретну літеру серед багатьох на екрані за допомогою торкання екрану.

- Застосування Learning App: Використовуються додатки, які містять великі літери на екрані, де учні можуть шукати певну літеру за вказівкою вчителя.

2. «Розпізнай Звук»

- Опис вправи: Учні слухають вимову слова та обирають відповідний звук чи літеру з набору.
- Застосування Learning App: Використовуються додатки, які містять аудіофайли і можливість вибору правильної літери чи звуку.

Іншою цікавою програмою є *Plickers*. Для створення інтерактивних вправ вчителю пропонуються два варіанти тестових завдань: с чотирма варіантами відповідей та «правильно/неправильно, для унаочнення завдань. *Plickers* дає змогу включити зображення або GIF до питання. Як бачимо, можливості створення інтерактивних вправ на цій платформі обмежено, але ця платформа дає можливості вчителю контролювати перебіг виконання певного завдання або серії як групою учнів, так і класом в цілому, аналізувати накопичені дані та здійснювати моніторинг навчальних досягнень учня або класу в цілому [23, с. 182].

Ось кілька ідей вправ, які можна провести з використанням *Plickers*:

1. «Вибери правильну відповідь»:

- Опис вправи: Вчитель створює питання щодо правопису, граматики або лексики української мови. Учні вибирають відповідь з чотирьох варіантів за допомогою карток *Plickers*.
- Застосування *Plickers*: Використовуються картки *Plickers*, де кожна картка має унікальний QR-код. Учні тримають свої картки так, щоб обрана відповідь відповідала певному куту на картці, який відскановується вчителем за допомогою смартфона чи планшета.

2. «Склади речення»:

- Опис вправи: Вчитель дає слова чи речення, які учні повинні скласти в логічне речення. Вони обирають порядок слів на картках *Plickers*.

- Застосування Plickers: Задайте питання про порядок слів у реченні та дозвольте учням складати його, вибираючи правильний порядок слів на своїх картках.

Серед відомих сервісів варто виділити сервіси *Google* (Gmail пошта, Google-Диск, Google Classroom, Google Calendar, Google Docs, Google-Forms). Слід додати, що вони є доступними і безкоштовними для користувачів Google-аккаунту. Як зазначає К. Олексенко: «Інструменти Google дозволяють урізноманітнити дистанційний освітній процес, надати йому інтерактивності та зробити більш цікавим в умовах ізоляції та відсутності доступу до будь-яких джерел» [18, с. 428].

Google Jamboard – це безкоштовний інтернет-сервіс, покликаний допомогти без проблем передати власні ідеї, працювати та допрацьовувати цікаві креативні рішення спільними зусиллями. Ю. Махновець зазначає: «Дошка Jamboard містить повний набір функцій малювання, а також можливості для управління різними пензлями, розпізнавання рукописного введення тощо. Учителі початкової школи можуть використовувати онлайн-дошку для активізації учнів під час занять. Наприклад для проведення мозкових штурмів, організації групових проєктів, рефлексії, аналізу текстів, тощо. Однак, на відміну від звичайної дошки, дошка Google Jamboard не має обмежень за розміром вільного місця і кількістю учасників, які можуть на ній що-небудь малювати, писати одночасно. Цей сервіс є якісним доповненням для організації інтерактивної роботи під час дистанційного навчання» [12, с. 29].

Wizer.me – інтерактивні робочі аркуші. Як підкреслює Ю. Махновець: «Сервіс дозволяє створювати інтерактивні робочі аркуші, які можна використовувати при дистанційному навчанні, для домашніх робіт, для роботи в класі на інтерактивній дошці. Цей сервіс може допомогти організувати освітній процес у дистанційному форматі під час карантину та в умовах змішаного навчання» [12, с. 30].

Kahoot! – онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань. «Дозволяє створювати тести, опитування, вікторини. Платформу можна використовувати під час роботи з будь-якими віковими категоріями, зокрема учнями початкових класів. Учитель може створити тест та надіслати його як домашнє завдання, як завдання для закріплення пройденого матеріалу або використовувати під час пояснення нових матеріалів, щоб не переривати заняття та утримувати увагу учнів» [12].

З використанням платформи Kahoot на уроках української мови можна створювати захоплюючі інтерактивні вправи, які залучать увагу молодших школярів. Ось кілька ідей:

1. "Вивчення віршів та пісень":

- Опис вправи: Подавайте тексти віршів або пісень у форматі пропущених слів. Учні повинні вибрати правильні слова для завершення рядка.
- Застосування Kahoot: Створюються питання із пропущеними словами та варіантами відповідей на Kahoot для вивчення текстів.

2. "Розташуй Речення":

- Опис вправи: Представте речення, яке розірвано на окремі слова чи фрази. Учні повинні правильно їх розташувати та сформулювати повноцінне речення.
- Застосування Kahoot: Дозвольте учням перетягувати та розміщувати слова у правильному порядку на екрані за допомогою смартфонів чи планшетів.

Padlet – це інтуїтивний, багатофункціональний, мережевий сервіс для створення електронної стіни. М. Мудра зауважує: «Сервіс виконує такі функції: колективне виконання вправ на уроці; обговорення актуальних тем; написання коментарів, оголошень, пропозицій. Основні переваги використання «Padlet» під час навчання мови: доступність (необов'язкова реєстрація і безкоштовна версія), легкість у використанні, мультимедійність,

приватність, мобільність, креативність. Після того, як користувач потрапив у власний кабінет Padlet, з'являється новий простір – чиста дошка, яку можна заповнювати новим контентом. На дошці можна розміщувати різні елементи в довільному порядку. Варто пам'ятати про налаштування доступу особливо, якщо потрібні матеріали хтось ще буде розміщувати. Кожна дошка має свою унікальну адресу, яку можна повідомити іншим учням з метою спільного наповнення та редагування. Засоби сервісу Padlet надають можливість аудіовізуалізувати навчальний матеріал і репрезентувати його більш привабливо та зрозуміло, що допоможе педагогу цікаво провести заняття, а учням – краще засвоїти новий навчальний матеріал» [15, с. 195].

Одним із популярних засобів комунікації, що використовуються на уроках, стали месенджери Viber, WhatsApp, Telegram та ін., а також учнівські чати та форуми, що використовуються не тільки як засоби передачі повідомлень, а й як необхідні засоби організації навчальної діяльності.

WhatsApp – це безоплатна програма обміну повідомленнями, яка може синхронно використовуватись на стаціонарних та мобільних електронних пристроях. Н. Юрійчук зауважує: «Зв'язок WhatsApp здійснюється через Інтернет, що дозволяє відправляти повідомлення, зображення, аудіо та відео. WhatsApp може бути перспективним інструментом для підтримки спілкування та співпраці між учасниками освітнього процесу. Робота в групах у WhatsApp об'єднує учасників у єдиному інтерактивному комунікаційному середовищі. Тут розміщується навчальна інформація, проводяться відео-конференції, організуються групові та індивідуальні проекти або дослідження» [29, с. 9].

Однією з найпоширеніших форм комунікації є електронна пошта. І. Ніколаєску та О. Панченко відзначають: «Електронна пошта створює можливості для персонального спілкування вчителя та учня (виконання індивідуальних завдань), створення e-mail дискусійних груп (під час роботи над проектом, спільною темою чи, за необхідності, об'єднання учнів за

інтересами під час виконання творчих завдань) та електронних зустрічей (наприклад, проведення віртуального мозкового штурму)» [16, с. 109].

Отже, освітні інтернет-ресурси стали невід'ємною частиною сучасного навчального процесу. Кожен з елементів мережевих ресурсів, що використовуються для покращення технологій навчання, є ефективним і робить свій внесок в інформатизацію освіти.

1.3. Формування комунікативних умінь молодших школярів у процесі групової роботи на уроках української мови

Формування комунікативних умінь молодших школярів – важлива проблема, оскільки ступінь сформованості цих умінь впливає на розвиток соціалізації дитини та особистості в цілому, а також, безпосередньо, на результат навчання. Комунікативні вміння формуються та удосконалюються у процесі спілкування.

Розвиток комунікативних умінь йде в різних напрямках. Це і збільшення словникового запасу молодшого школяра, обсягу висловлювань, та якісні зміни – розвиток зв'язного мовлення, його ускладнення, структурованість думки. Але основним критерієм успішного комунікативного формування особистості є вміння розуміти, ставити та вирішувати різні комунікативні завдання.

Під комунікативними вміннями розуміють «усвідомлені комунікативні дії дітей, що виявляється в здатності будувати спілкування відповідно до завдань, адекватно комунікативній ситуації і партнерам, аналізувати і оцінювати комунікативні контакти з однолітками і дорослими» [21, с. 144].

М. Савченко услід за Л. Муніровою розрізняє такі види комунікативних умінь:

«Група інформаційно-комунікативних умінь складається з умінь вступати в процес спілкування (виражати прохання, вітання, поздоровлення, запрошення, дружньої розмови); умінь орієнтуватися в партнерах, ситуаціях спілкування (почати розмову із знайомою і незнайомою людиною,

дотримуватись правил культури спілкування у відносинах з товаришами, вчителем, дорослими, зрозуміти ситуацію, в яку ставляться комуніканти, наміри, мотиви спілкування); умінь співвідносити засоби вербального і невербального спілкування (вживати слова і знаки ввічливості, емоційно і змістовно виражати думки, використовуючи жести, міміку, символи, одержувати і забезпечувати інформацією про себе і інші речі, користуватися малюнками, таблицями, схемами, групувати матеріал, що міститься в них).

Група регуляційно-комунікативних умінь складається з умінь погоджувати свої дії, думки, установки з потребами своїх товаришів по спілкуванню (здійснення самоконтролю навчальної і трудової діяльності, обґрунтування спільно виконуваних завдань і операцій в певній логічній послідовності, визначення порядку і раціональних способів виконання сумісних навчальних завдань); умінь довіряти, допомагати і підтримувати тих, з ким спілкуєшся (допомагати тим, хто потребує допомоги, поступатися, бути чесним, не ухилятися від відповідей, говорити про свої наміри, давати поради самим і довіряти порадам інших, довіряти як одержуваній інформації, так і своєму товаришу по спілкуванню, дорослим, вчителю); умінь застосовувати свої індивідуальні вміння при рішенні сумісних задач (використовувати мову, математичні символи, музику, рухи, графічну комунікацію для виконання завдань із загальною метою, фіксації і оформлення результатів своїх спостережень, цілеспрямованого користування художньою, науково-популярною, довідковою літературою, словником); умінь оцінити результати сумісного спілкування (оцінити себе та інших критично, враховувати особистий внесок кожного у спілкування, обговорювати, розуміти результати спілкування, ухвалювати правильні рішення, виразити згоду (незгоду), схвалення (несхвалення), оцінити відповідність вербальної поведінки невербальній, чи сприяє це залученню інших партнерів по спілкуванню).

Група афектно-комунікативних умінь ґрунтується на вміннях ділитися своїми відчуттями, інтересами, настроєм з партнером по спілкуванню;

проявляти чуйність, співпереживання, турботу до партнерів по спілкуванню; оцінювати емоційну поведінку один одного» [21, с. 143].

Комунікативні вміння необхідні для вирішення різних комунікативних завдань. Дослідники зазначають, що продуктом вирішення комунікативного завдання є текст в усній чи писемній формі. Одночасно той, хто слухає і той, хто говорить, у рамках комунікативного спілкування вирішують свої комунікативні завдання. Мовець реалізує такі комунікативні вміння, як повідомити, спитати, переконати. Завдання слухача – комунікативно-пізнавальні. Він пізнає щось нове для себе і водночас реалізує процес спілкування.

Молодший шкільний вік є оптимальним періодом для формування комунікативних умінь, активного навчання соціальної поведінці та соціальних норм, уміння спілкуватися з дітьми різної статі, способів розрізнення соціальних ситуацій [24].

Найбільш сприятливими умовами для формування навичок ефективної комунікації у молодших школярів є включення кожного з учнів до активної пізнавальної діяльності. Для цього створюються групові форми в організації навчального процесу. Використання групових форм роботи сприяє розвитку вміння успішного спілкування, навичок самостійної навчальної діяльності, покращення взаємовідносин у класі.

У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення групової навчальної діяльності. Т. Молнар і Г. Шумаєва підкреслюють: «У загальному значенні групова навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителем і в співпраці з учнями» [14, с. 234].

До завдань групової навчальної діяльності О. Ковшар відносить:

- «- навчати школярів співпраці у виконанні групових завдань;
- стимулювати моральні переживання взаємного навчання, зацікавленості в успіхові товариша;
- формувати комунікативні вміння молодших школярів;

- формувати рефлексивні компоненти навчальної діяльності: цілеспрямованість, планування, контроль, оцінку;
- поєднувати фронтальну, індивідуальну та групову форми навчальної діяльності» [6, с. 53].

У груповій діяльності вчитель виступає керівником навчального процесу опосередковано, через завдання, які він пропонує групі та які регулюють діяльність школярів. Таким чином навчальний процес будується на співпраці між усіма учасниками, тому що педагог безпосередньо втручається у роботу груп тільки в тому разі, якщо в учнів виникають запитання і вони самі звертаються по допомогу до вчителя.

О. Ковшар зазначає: «Групова робота на уроці активізує мислительну діяльність учнів, допомагає ліквідувати прогалини в їхніх знаннях, згуртувати класний колектив, привчає працювати самостійно. У спільній навчальній роботі деякий матеріал засвоюється краще, ніж під керівництвом учителя. Таким чином, групова навчально-пізнавальна діяльність дозволяє продуктивніше організувати роботу на уроці» [6, с. 54].

Групова форма співпраці на уроках впливає на розвиток спілкування. Важлива перевага групової роботи в тому, що учень висловлює свою думку, відстоює свою точку зору, прислухається до думки товаришів, зіставляє свою думку та думку інших. Виробляються навички контролю за діями інших і самоконтролю, формується критичне мислення.

Молодший шкільний вік має свої особливості: нестійку увагу, підвищену рухову активність, провідну ігрову діяльність, наочно-образне мислення. Тому важлива організація активної та цікавої мисленнєвої діяльності дітей, щоб їх увагу утримати протягом усього уроку. Весь навчальний процес повинен викликати в учнів внутрішнє прагнення до знань, до розумової праці. Школяр розвивається результативніше, якщо навчання у нього викликає позитивні емоції, а педагогічна взаємодія учнів характеризується довірою та посиленням ролі емоцій. Це ще одна перевага для використання групової роботи на уроці [19].

Доцільно елементи групової роботи починати вводити вже з перших днів навчання дітей у школі. Першокласникам дуже цікаво працювати зі своїми товаришами, спілкуватися один з одним. На цьому етапі навчання дитини важливим завданням вчителя є формування таких якостей в учнів, як взаємодопомога, вміння слухати, правильно висловлювати свою думку.

Роботу в парах можна організовувати щодо нового матеріалу, при повторенні раніше вивченого матеріалу або для закріплення, а також контролю знань. Такою формою роботи можна перевіряти відповідь, хід рішення, домашнє завдання. Вчителю важливо спочатку виступати як зразок ефективної взаємодії. Крім того, педагог своїм особистим прикладом показує культуру спілкування, повагу до позиції співрозмовника. Потім цей приклад переймають самі учні, при цьому у них підвищується інтерес до завдань.

Після того, як діти навчилися працювати у парах, доцільно розпочинати навчання роботи у невеликих групах. При комплектуванні груп важливо враховувати характер міжособистісних відносин між учнями групи.

Кількість школярів у групі залежить від таких факторів, як: загальна кількість дітей у класі; вид роботи, яка проводиться на уроці; обсягу інформації, що опрацьовується. Оптимальною вважають кількість 3-6 осіб в одній групі, бо за меншої кількості учням важко всебічно розглянути проблему, а за більшої складно визначити, яку саме роботу виконав кожен учень.

Педагогу доцільно вводити норми та правила роботи у групі. Вони заздалегідь обговорюються, позначається їх важливість, можливо, і їх наочне оформлення. Це важлива умова для того, щоб діти навчилися спілкуватися та взаємодіяти один з одним. Правила можуть бути наступними:

- переконайся, що у розмові бере участь кожен;
- говори тихо та спокійно;
- стався до товаришів з повагою;
- не перебивай свого товариша, вислухай до кінця;
- у разі виникнення будь-яких проблем – зверніться до вчителя.

Ці правила повинні вводитися поступово. Зразком для дітей є вчитель. Він показує приклади спілкування з партнером, ввічливого ставлення, правильного ведення бесіди, які школяр поступово засвоюватиме.

Отже, групова форма роботи допомагає розвивати комунікативні вміння. Діти навчаються спілкуватися. На уроці використання цієї форми роботи сприяє розвитку мовних навичок молодших школярів. Важливо пам'ятати, що від правильного керівництва вчителя залежить результат спільної роботи.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ВЗАЄМОДІЯТИ ПИСЬМОВО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ

2.1. Діагностика дослідження рівня сформованості комунікативних умінь молодших школярів

Педагогічний експеримент був проведений з метою перевірки ефективності використання запропонованої системи роботи на уроках української мови для формування комунікативних умінь учнів початкових класів взаємодіяти. Завдання експерименту полягало в доведенні або спростуванні ефективності використання інтернет-сервісів як засобу формування комунікативних умінь учнів молодших класів взаємодіяти на уроках української мови та доцільності запровадження таких завдань у практику початкової школи.

Педагогічний експеримент проводився на базі Херсонської школи №7 Херсонської міської ради, до якого було залучено усього 52 школяра (26 учнів 3-го класу — контрольного та 26 учнів експериментального 4 класу).

Діагностування вихідного рівня сформованості комунікативних умінь учнів молодших класів відбувалося на констатувальному етапі. Вивчивши і проаналізувавши різноманіття критеріїв сформованості комунікативних умінь учнів молодших класів, що виділяється різними авторами, за основу

нами були взяті такі критерії, як: прояви комунікативних якостей, дій та умінь особистості та стан засвоєння лексичного матеріалу молодшими школярами на продуктивному рівні (лексичний запас, граматична будова, цілісність і зв'язність мовлення).

Для проведення діагностики проявів комунікативних якостей учням було запропоновано методику «Комунікативні якості особистості» (М.А. Федорова та Т.Б. Іванова) (Додаток А). Призначення даної методики полягає у спостереженні за проявами комунікативних якостей, дій та умінь особистості.

У процесі спостереження за дітьми молодшого шкільного віку, на кожного учня заповнюється індивідуальна таблиця проявів комунікативних якостей особистості. Кожен прояв оцінюється різною кількістю балів: 1 бал – «рідко», 2 бали – «найчастіше», 5 балів – «завжди». Далі за всіма показниками підраховується загальна сума балів. За результатами підрахунків можна зробити висновок про рівень розвитку комунікативних умінь обстежуваного.

Рівні розвитку комунікативних умінь за методикою «Комунікативні якості особистості»:

Низький (29-57 балів) – прояв дитини готовності до спілкування частіше виражається по відношенню до дорослого, а не до однолітка, вміння виявляти емоційний відгук на почуття та переживання партнера зі спілкування повністю чи майже не сформоване; навички комунікативної поведінки розвинені слабо; дитина рідко висловлює симпатію та доброзичливе ставлення до партнера зі спілкування, часто конфліктує, погано володіє вербальними засобами спілкування, вираження експресії найчастіше носить негативний відтінок.

Середній (58-86 балів) – дитина готова спілкуватися і з дорослими, і з однолітками, але ініціативу виявляє лише у деяких ситуаціях; не завжди уважно слухає; іноді конфліктує, але виявляє вміння домовлятися; вміє в деяких випадках виявити емоційний відгук на почуття та переживання

партнера зі спілкування; у достатній мірі володіє вербальними та експресивними засобами спілкування, але недостатньо розвинена культура спілкування.

Високий (87-145 балів) – дитина активно висловлює готовність до спілкування з однолітками та дорослими, самостійно виявляє та підтримує ініціативу іншого; володіє навичками комунікативної поведінки; рідко конфліктує, може поступитися; вміє аргументовано відстояти свою позицію; здатна надати та прийняти допомогу; виявляє симпатію до партнера зі спілкування; вільно володіє вербальними та експресивно-виражальними засобами [13].

Отримані результати подаємо в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні розвитку комунікативних умінь за методикою «Комунікативні якості особистості» на констатувальному етапі експерименту

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група
Високий	5 учнів, 22%	6 учнів, 24%
Середній	11 учнів, 45%	12 учнів, 46%
Низький	10 учнів, 33%	8 учнів, 30%

Як видно з таблиці у експериментальній групі 46 % учнів (12 осіб) мають середній рівень сформованості комунікативних умінь. Ці діти показали готовність спілкуватися як із дорослими, так і з однолітками, але виявляють ініціативу лише в ряді ситуацій. Іноді конфліктують, не завжди уважно слухають, але в деяких ситуаціях виявляють уміння домовлятися.

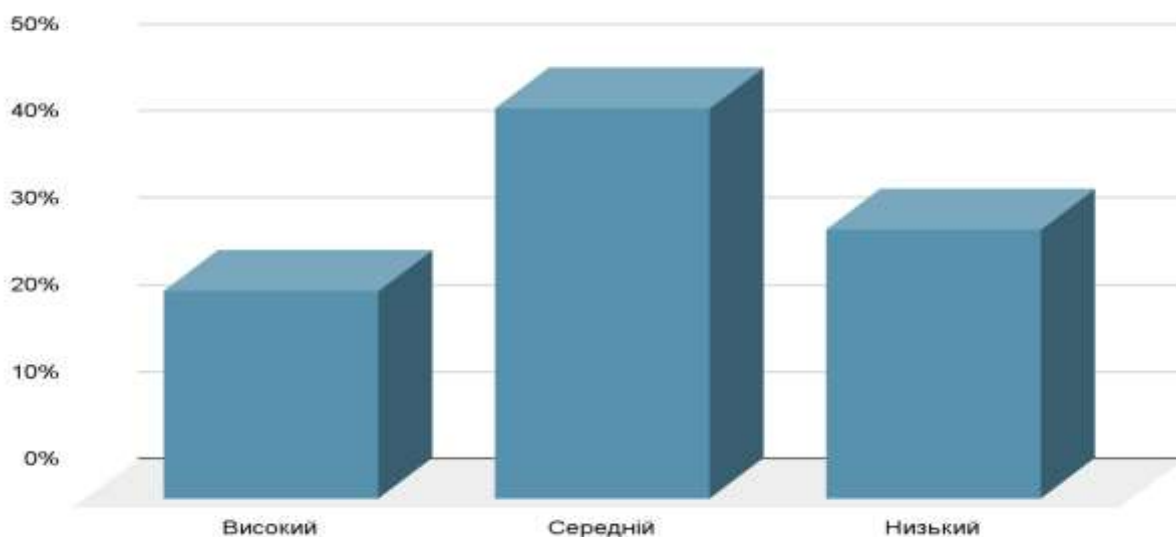
24% (6 осіб) продемонстрували високий рівень комунікативних умінь. Ці учні активно висловлюють готовність до спілкування, виявляють власну ініціативу та підтримують інших у її проявах, рідко конфліктують, вміють

аргументовано відстояти свою думку, володіють навичками комунікативної поведінки, вільно володіють вербальними та експресивно-виражальними засобами спілкування.

У 30% (8 осіб) виявився низький рівень комунікативних умінь. Ці діти часто конфліктують, не виявляють ініціативу спілкування, навички комунікативної поведінки розвинені слабо і тому діти цієї групи часто ображаються на партнерів зі спілкування. Погано володіють вербальними засобами спілкування, а вираження експресії найчастіше носить негативний характер.

Контрольна група показала наступний результат:

Отримані результати ми відобразили на діаграмі 1.

Діаграма 1. Рівень сформованості комунікативних умінь за методикою «Комунікативні якості особистості»

Для більш повного дослідження рівня сформованості комунікативних умінь нами також було визначено рівень сформованості комунікативних здібностей та схильностей, оскільки комунікативні здібності та схильності входять до структури поняття «комунікативні вміння». З цією метою була проведена методика В.Синявського та В.Федоріна, яка включає 20 питань. Мета цього тесту: визначення рівня сформованості комунікативних здібностей у дітей. На кожне запитання пропонується три варіанти відповіді: *так, ні, іноді*. Відповідь «так» передбачає 1 бал, «ні» – 0 балів та «іноді» – 2

бали. Після проходження тесту підраховується загальна кількість балів, потім бали підсумовуються і підбивається підсумок:

низький рівень – від 15 до 20 балів (дитина не комунікабельна, замкнута, небалакуча, віддає перевагу самотності і тому в неї, мабуть, мало друзів);

середній рівень – від 9 до 14 балів (у дитини нормальна комунікабельність, вона певною мірою товариська і в незнайомій ситуації почувається цілком впевнено);

високий рівень - від 0 до 8 балів (дитина дуже товариська, їй властиві цікавість і балакучість).

Результати проведеного діагностичного дослідження представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень сформованості комунікативних здібностей та схильностей

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група
Високий	8 учнів, 27%	7 учнів, 26%
Середній	12 учнів, 49%	13 учнів, 50%
Низький	6 учнів, 24%	6 учнів, 24%

Проведена методика засвідчила такі результати експериментальної групи:

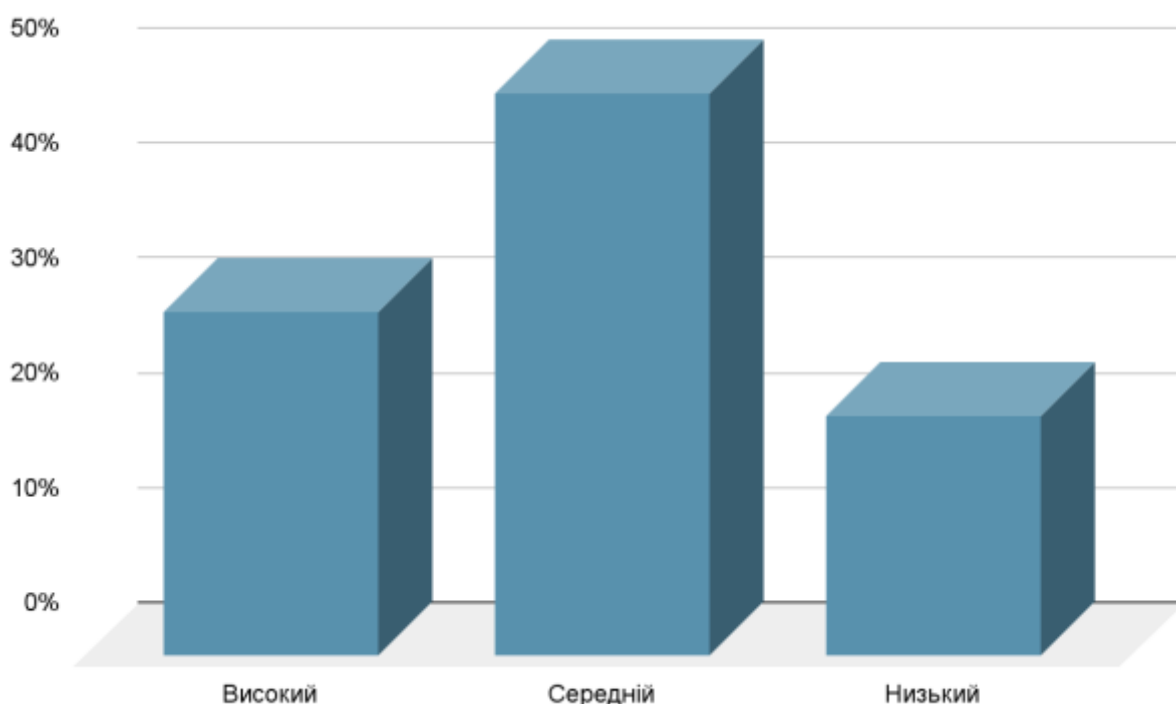
- 6 молодших школярів не володіють комунікативними здібностями та навичками спілкування. У них низький рівень комунікативних здібностей (24%). Вони не прагнуть спілкування, діти замкнуті, небалакучі, почуваються сковано на уроці та на перерві. Віддають перевагу самотності, відчувають труднощі у встановленні контакту з іншими дітьми, не відстоюють свою думку.

- із середнім рівнем комунікативних здібностей (50%) виявилося 13 учнів. Вони до певної міри товариські, в незнайомій ситуації почуваються цілком упевнено. Вони не обмежують коло своїх знайомств, вміють відстоювати свою точку зору, виявляють ініціативу у спілкуванні. Мають нормальний рівень комунікабельності. Однак потенціал цих нахилів не відрізняється високою стійкістю. Вони швидко змінюють своє рішення, коло їхніх друзів постійно змінюється.

- високий рівень комунікативних здібностей (26 %) виявився у 7 учнів. Ці діти дуже товариські, їм властиві цікавість і балакучість. Вони швидко орієнтуються в ситуаціях, невимушено поведуться у новому колективі, воліють приймати самостійне рішення. Ці учні можуть організовувати різноманітні ігри, конкурси. Діти завжди відстоюють свою думку і домагаються, щоб її було прийнято.

Контрольна група: лише 8 учнів виявило високий рівень комунікативних здібностей, 12 учнів мають середній показник та 6 школярів показали результат низького рівня.

Отримані результати за методикою В. Синявського та В. Федоріна ми відобразили в діаграмі 2.

Діаграма 2. Рівень сформованості комунікативних здібностей та схильностей за методика В.В. Сиявського та В.А. Федоріна

Також було визначено й стан засвоєння учнями лексичного матеріалу на за критеріями, запропонованими Н. Сіранчук: «лексичний запас, граматична будова, цілісність і зв'язність мовлення. На основі аналізу учнівських робіт складалася матриця тексту (за серією запитань і ключів до них), розроблена (таблиця 2.3)» [22].

Таблиця 2.3.

Матриця тексту (твори)

Характеристика тексту	Оцінка в балах	К-сть балів
<i>I. Цілісність і зв'язність тексту</i>		
1. «Чи є відступи від теми (заголовки не відповідає темі; є речення або навіть уривки тексту, що не відповідають темі)» [22]	Ні – 1; так – 0	
2. «Чи є порушення логіки переказу (немає вступу, кінцівки; порушено розташування частин; не дотримано плану тексту)» [22]	Ні – 1; так – 0	
3. «Чи є порушення зв'язків між реченнями в тексті (невиправдані повтори, помилки у вживанні засобів зв'язку між реченнями, відсутність зв'язку)» [22]	Ні – 1; так – 0	
<i>II. Лексична характеристика тексту</i>		
4. «Чи є лексичні помилки (неправильне слововживання, лексичні повтори, які свідчать про бідність словника та ін.)» [22]	Ні – 1; так – 0	
5. «Чи є різноманітність лексики всередині цієї тематичної групи слів (різноманітність дієслів, іменників, прикметників та ін., що свідчить про багатство словника)» [22]	Ні – 1; так – 0	
6. «Чи використовуються образні засоби, засоби виразності мовлення (метафора, епітети,	Ні – 1;	

порівняння та ін.)» [22]	так – 0	
III. Граматична характеристика тексту		
7. «Кількість речень у тексті (7±2)» [22]	Від 1 до 5 – 0; понад 5 – 1.	
8. «Середня кількість слів у реченні» [22]	Від 1 до 5 – 0; 5 і більше – 1.	
9. «Чи використовуються складні речення або прості ускладнені» [22]	Ні – 0; так – 1	
10. «Чи є граматичні помилки (помилки в побудові словосполучень, речень, порушення зв'язку, порядку слів і т. ін.)»	Ні – 1; так – 0	
Загальна кількість балів		

У запропонованій діагностичній методиці Н. Сіранчук дає ключі до матриці:

«I. Рівень цілісності і зв'язності тексту (за трьома першими пунктами в сумі) :

0-1 – відсутні навички зв'язності і цілісності мовлення (низький, недостатній рівень);

2 – середній рівень (достатній)

3 – високий рівень зв'язності мовлення.

II. Лексична характеристика тексту (пп. 4-6) в сумі:

0-1 – низький рівень сформованості лексичної будови мовлення (недостатній)

2 – середній рівень (достатній)

3 – високий рівень.

III. Граматична характеристика тексту (пп. 7-10) в сумі:

0-1 – низький рівень сформованості граматичної (синтаксичної) будови мовлення (недостатній),

2-3 – середній рівень (достатній),

4 – високий рівень сформованості граматичних умінь і навичок.

Максимальна кількість балів за матрицею твору дорівнює 10.

8-10 балів – *високий* рівень сформованості лексичної компетентності;

6-7 балів – *середній* рівень сформованості лексичної компетентності;

7 балів і нижче – незадовільний (*низький*) рівень» [22, с. 336].

За результатами діагностичної методики учні показали три рівні розвитку (таблиця 2.4):

Таблиця 2.4

Результати за аналізом творів (переказ)

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група
Високий	8 учнів, 29%	10 учнів, 33%
Середній	12 учнів, 45%	9 учнів, 30%
Низький	6 учнів, 26%	7 учнів, 27%

Як показують дані у експериментальній групі 10 учнів змогли виконати завдання без помилок. У них «текст твору відповідає темі, дотримана логіка переказу, дотримано зв'язки між реченнями в тексті. Відсутні лексичні помилки, є різноманітність лексики всередині тематичної групи слів, використовуються образні засоби, засоби виразності мовлення. Достатня кількість речень у тексті та слів у реченнях, використовуються складні речення або прості ускладнені, відсутні граматичні помилки» [22]. Тому ми віднесли їх до високого рівня.

Середній рівень показали 9 учнів. Вони допустили від 4 до 6 помилок. «У них текст твору відповідає темі, дотримана логіка переказу, проте порушенні зв'язки між реченнями в тексті. Є різноманітність лексики всередині тематичної групи слів, використовуються образні засоби, засоби

виразності мовлення. Достатня кількість речень у тексті та слів у реченнях, використовуються складні речення або прості ускладнені. Трапляються одиничні лексичні та граматичні помилки» [22].

7 учнів виконали завдання на низькому рівні. «У них присутні відступи від теми, є порушення логіки переказу та зв'язків між реченнями в тексті. Є лексичні помилки, такі як вживання слова в невласивому йому значенні, відсутність слова в лексиконі, змішування слів-синонімів, вживання слова в невласивому йому значенні, порушення родо-видових зв'язків, не використовуються образні засоби та засоби виразності мовлення» [22].

Як і експериментальна група контрольна має успіхи у даному дослідженні: 8 учнів показали високий рівень і виконали завдання без жодної помилки; 12 дітей показали не менш гарний результат і виконали завдання на середньому рівні і лише 6 учнів мають низький рівень.

Для визначення рівня сформованості комунікативних вмінь за всіма критеріями ми помістили результати експериментальної групи в таблицю 2.5.

Таблиця 2.5

Рівні сформованості комунікативних вмінь молодших школярів експериментальної групи на констатувальному етапі

Рівень	методика «Комунікативні якості особистості»	методика В.В. Синявського та В.А. Федоріна	аналіз твору (переказ)	Заг. рівень сформов. комунікативних вмінь
високий	27,3%	13,6%	18,1%	19,7%
середній	45,4%	54,6%	54,6%	51,5%
низький	27,3%	31,8%	27,3%	28,8%

Аналізуючи результати даних методик можна зробити висновок, що з високим рівнем сформованості комунікативних вмінь виявлено всього лише 19,7% молодших школярів, половина дітей – 51,5% мають середній рівень, і 28,8% учнів мають низький рівень сформованості комунікативних вмінь. Отримані результати спонукали нас обґрунтувати педагогічні умови формування

комунікативних умінь учнів початкової школи. Ми вважаємо, що такими умовами мають бути:

1. Створення вчителем такого освітнього середовища, яке сприятиме зростанню пізнавальної активності учнів, розвитку навичок групової роботи;
2. Систематичне використання сучасних інноваційних технологій (інтернет-сервісів) в освітньому процесі, що спрямовано на формування комунікативної та інформаційно-комунікаційної компетентності молодших школярів;
3. Цілеспрямоване ускладнення матеріалу на уроках української мови, зменшення обсягу допомоги вчителя для поступового зростання самостійності учнів під час письмової взаємодії.

2.2. Система вправ з формування комунікативних умінь молодших школярів на уроках української мови

Експериментальна робота з формування комунікативних вмінь учнів молодших класів взаємодіяти на уроках української мови за допомогою інтернет-сервісів здійснювалася на основі теоретичних положень та практичних результатів констатуючого етапу дослідження.

Згідно Державного стандарту початкової освіти «змістова лінія «Взаємодіємо» направлена на розвиток у здобувачів освіти навички письма, вмінь висловлювати власні думки, описувати свої почуття, та вміти взаємодіяти з іншими особами, проявляти себе у творчій діяльності» [4].

Оволодіння діалогом на уроках української мови у початкових класах передбачає: «розуміння того, що діалог складається із реплік; наявність формул мовленнєвого етикету; вживання невербальних засобів спілкування. Слід зазначити, що розвиток вміння вести діалог є реалізацією комунікативних здібностей учнів і, таким чином, сприяє формуванню комунікативного мовлення» [4].

3. Чос зазначає: «Володіння комунікативними вміннями на високому рівні дозволяє ефективно взаємодіяти з іншими людьми при різних видах діяльності. Важливо почати формування комунікативних умінь саме в молодшому шкільному віці для поетапного розвитку надалі. Активізація комунікативної діяльності молодших школярів передбачає процес спонукання учнів до енергійного, цілеспрямованого спілкування. Спілкування – невіддільна частина будь-якого уроку, тому формування комунікативних умінь учнів веде до підвищення якості навчально-виховного процесу» [27, с. 26].

Комунікативні вміння забезпечують молодшому школяреві соціальну компетентність та облік позиції інших людей, партнера зі спілкування чи діяльності, вміння слухати та вступати в діалог; брати участь у колективному обговоренні проблем; інтегруватися в групу однолітків та будувати продуктивну взаємодію та співпрацю з однолітками та дорослими. За Н. Соняк видами комунікативних процесів є:

- планування навчального співробітництва з учителем та однолітками – визначення цілей, функцій учасників, способів взаємодії;
- постановка питань – ініціативна співпраця у пошуку та зборі інформації;
- вирішення конфліктів – виявлення, ідентифікація проблеми, пошук та оцінка альтернативних способів вирішення конфлікту, прийняття рішення та його реалізація;
- управління поведінкою партнера – контроль, корекція, оцінка дій партнера;
- вміння з достатньою повнотою та точністю висловлювати свої думки відповідно до завдань та умов комунікації, володіння монологічною та діалогічною формами мови відповідно до граматичних та синтаксичних норм рідної мови» [24].

Комунікативні дії можна розділити (з неминучою часткою умовності, оскільки вони виключно тісно пов'язані між собою) на три групи відповідно

до трьох основних аспектів комунікативної діяльності: комунікації як взаємодії, комунікації як співпраці та комунікації як умови інтеріоризації.

У молодшому шкільному віці відбувається становлення комунікативних умінь, пов'язаних із навчальною діяльністю. Що стосується її групової роботи на уроці, ці вміння пов'язані переважно з передачею та обміном інформацією. У процесі усного спілкування учень чи вчитель можуть відразу вдатися до додаткових коментарів, питань, які уточнюють опис розглянутої проблеми чи завдання. Писемне спілкування обмежує таку можливість. У цій ситуації виходять на перший план такі комунікативні вміння, як вміння чітко та коротко формулювати свої думки, ставити конкретні питання, грамотно формулювати відповіді, коректно коментувати висловлювання інших користувачів мережі, а також вміння, пов'язані зі створенням писемних повідомлень за допомогою різних сервісів.

Метою пропонованої системи уроків є формування комунікативних умінь учнів 3 класів взаємодіяти із застосуванням інтернет-сервісів. Експериментальна методика ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів. Компетентнісний підхід спрямований на формування і розвиток комунікативної компетентності внаслідок чого сформується загальна компетентність людини (інтегрована характеристика особистості). Основу діяльнісного підходу становить розвиток усіх видів спілкування, забезпечення мотивації навчальної діяльності; визначення змісту навчання відповідно до мети, розроблення системи вправ на засвоєння теоретичного змісту і, на цій основі, вироблення практичних умінь. Особистісно орієнтований підхід визначає зміст роботи над формуванням умінь самостійно здійснювати спілкування залежно від навчальної ситуації.

Важливою педагогічною умовою у практиці формування комунікативних умінь взаємодіяти ми визначили комплексне та системне застосування інтернет-сервісів з урахуванням вікових особливостей молодших школярів.

Під час проведення уроків української мови з використанням інтернет-сервісів ми дотримувались наступної структури.

У вступній частині уроку для створення мотивації, активізації інтересу до освоєння комунікативних умінь (вміння чітко та коротко формулювати свої думки, ставити конкретні питання, грамотно формулювати відповіді, коректно коментувати висловлювання інших учнів, а також уміння, пов'язані зі створенням писемних повідомлень) ми застосовували прийоми у формі нетривалого перегляду-сюрпризу, пояснення (пригадування) вже освоєного.

В основній частині уроку застосовували для створення яскравого образу подання цікавої інформації, диференціації досвіду за рахунок створення ситуацій, спрямованих на вміння чітко та коротко формулювати свої думки, ставити конкретні питання.

У заключній частині уроку для уточнення освоєного, створення цілісного образу побаченого, повторного сприйняття, розширення освоєного застосовували методи і прийоми: розгляд під музику, пластичне обігрування, коментування.

У процесі її взаємодії молодших школярів були використані різні сервіси, зокрема учнівські форуми та чати. У чинних підручниках з української мови для учнів 3-х класів пропонується багато вправ, виконання яких передбачає індивідуальну, групову та парну форми роботи, формування комунікативних умінь, що оптимізує надання вправам супроводу через учнівські форуми і чати.

Вибірка завдань була зорієнтована на посилення комунікативної спрямованості, формування -комунікативних умінь молодшого школяра, за умови дотримання методики, згідно якої проводилось навчання в даних класах. Значна увага у виборі вправ приділялася особистості учня, його інтересам, окресленню складових ситуації го спілкування, зміні його статусних ролей (рольові ігри).

Використання у навчальному процесі форуму дозволяє організувати колективне обговорення питань, поділяючи їх на відповідну тематику.

Відповідна інформація може бути доступна всім користувачам сайту (а не тільки тим, хто брав участь у обговоренні) і, при необхідності, зберігатися необмежено довгий час. Такий спосіб спілкування зручний при створенні спільних учнівських проектів, самостійної роботи над конкретним матеріалом, обговоренні завдань. В даний час форуми часто використовують у середній та старшій школі, але ми вважаємо, що й молодшому школяреві доступний такий спосіб спілкування.

Участь у обговореннях на форумах сприяє розвитку вміння грамотно ставити питання, аналізувати відповіді інших користувачів, встановлювати комунікаційні контакти. При використанні форуму у процесі навчання молодших школярів вчителю (який, як правило, виконує роль модератора форуму) необхідно визначити правила спілкування на форумі, чітко формулювати теми обговорення, стежити за тим, щоб спілкування не виходило за заданий напрямок та обов'язково мотивувати учнів.

Під час проведення уроків ми використовували віртуальну дошку Padlet. Так, під час вивчення теми «Багатозначні слова», учні за допомогою дошки Padlet додавали інформативні відео, картинки, фото, поради стосовно даної теми. Також залишали коментарі щодо побаченої на дошці інформації. Це стимулювало дітей до «висловлювання власної думки, пошуків аргументів до її підкріплення, залучення до дискусій. Використання цього сервісу дало можливість для активної взаємодії учнів в режимі «онлайн», обміну думками, при цьому вчитель виступав лише координатором» [27].

Ще одна широко поширена форма діалогічного спілкування – це чат, що дозволяє здійснювати обмін короткими та простими повідомленнями-фразами в режимі реального часу. Освітній навчальний чат – це інтерактивна та інтенсивна форма навчальної роботи, яка потребує повної концентрації уваги та сил від усіх його учасників.

Щоб спілкування в чаті набуло навчального характеру, користувачі повинні мати здатність швидко і виразно, на хорошій «мові інтернет-

спілкування» і, по можливості, без орфографічних помилок будувати фрази, формулювати свої думки, швидко реагувати на мінливу обстановку (поява нових питань), мати навички клавіатурного набору та роботи з комп'ютером. При цьому важливо звертати увагу на ввічливість звернень та відповідей.

У педагогічній літературі розглядаються різні види освітніх чатів: чат-консультація, чат-дискусія, чат-контроль, тематичний чат, інтернет-бій та ін. Кожна з цих форм спілкування має свою специфіку та вимагає від учня сформованості певних комунікативних умінь.

Очевидно, що колективному спілкуванню в чаті необхідно навчати (особливо молодших школярів), оскільки його використання у навчальних цілях можливе лише за високої мотивації та організованості учасників, а також за наявності у них досить великого початкового досвіду спілкування у мережі.

Незважаючи на те, що чат є лише комунікаційним компонентом деякого освітнього проекту, йому може бути відведена роль розповсюдження інформації серед учнів, розвитку їх спеціальних комунікативних умінь, зміцнення їхньої зацікавленості в результаті спільної діяльності.

Так, на уроках під час спілкування через учнівський чат ми застосовували такі творчі вправи: відповідь на запитання, відповідь на запитання з обґрунтуванням, складання словесного малюнку, доповнення тексту своїми міркуваннями, побудова діалогу за змістом, редагування.

Наведемо приклад системи вправ, що сприяють розвитку комунікативних вмінь молодших школярів:

Завдання №1. «Рольова гра «Учитель і учні» (розвиток діалогічного мовлення). Вчитель призначає «керівника-вчителя» та «учнів». «Учитель» на форумі коротко пише основні ознаки іменника на смартфоні або планшеті, і перевіряє розуміння пояснення за допомогою контрольних запитань, які висвітлюються на мультимедійній дошці. «Учні» читають пояснення і відповідають на запитання. Також «учні» задають уточнюючі запитання «учителеві». Мета мовлення «учителя» – пояснити «учням», що таке

іменник і які в нього головні ознаки. Мета мовлення «учнів» – розповісти, що таке іменник, відповідаючи на поставлені запитання «учителя», прочитавши його пояснення» [28].

Завдання 2. Робота в парах, розвиток діалогічного мовлення.

«Задай своєму сусіду по парті три запитання за правилом із підручника. Уважно прочитай відповіді, у разі потреби доповни чи виправ його. Дай відповіді на його запитання.

План – підказка зазначений на мультимедійній дошці:

1. Що таке займенник?
2. На які питання він відповідає?
3. Які частини мови займенник може замінити?
4. На що вказує займенник?» [28]

Завдання 3. Групова робота. «Учні складають запитання про розпорядок другої половини дня (5-6 запитань), обмінюються письмовим варіантом запитань, на які треба дати письмову відповідь, використавши різні способи номінації числівників. Початок запитань зображені на інтерактивній дошці, що служить опорою для складання його продовження» [28].

Завдання 4. Під час вивчення теми «Іменник» ми використали прийом «Тонкі» і «товсті» запитання». «Тонкі» питання – це питання, які вимагають простої, односкладної відповіді; «товсті» питання – питання, які вимагають розгорнутої відповіді. Педагогічна технологія «Тонкі та товсті питання» спрямована на формування вміння ставити коректні питання та грамотно відповідати. Рівень інтелектуального розвитку школяра визначається з питань, які формулює дитина на задану тему. Вчитель бачить, чи вивчений матеріал, чи доступний для розуміння учня, чи здатний учень викласти вивчене. У ході складання та розбору питань між учителем та учнями відбувається дискусія, що стимулює творчі навички, сприяє засвоєнню матеріалу.

Основною формою роботи на уроках для формування комунікативних умінь взаємодіяти є робота в парах і групах. Такий вид навчання допомагає організації спілкування, тому що кожна дитина має можливість переписуватись із зацікавленим співрозмовником. Одна з головних умов організації діалогу – це створення атмосфери довіри й доброзичливості, свободи та взаєморозуміння, співтворчості рівних і різних.

Вибудовуючи відносини, ми виділили деякі правила ведення діалогу:

- важлива будь-яка думка;
- ти маєш право на будь-яку реакцію, крім не уваги чи неповаги;
- звернення починається з імені;
- дай можливість іншій людині висловити свою думку, а собі – зрозуміти її;
- відсутність результату – теж результат;
- зауваження чи критика мають бути тактовними.

Запропоновані варіанти організації навчання за допомогою інтернет-сервісів сприяють ефективному формуванню комунікативних умінь молодших школярів взаємодіяти : вміння чітко та коротко формулювати свої думки, ставити конкретні питання, грамотно формулювати відповіді, коректно коментувати висловлювання інших користувачів мережі, а також вміння, пов'язані зі створенням писемних повідомлень за допомогою різних сервісів.

Завдання 5. Гра "Вірю – не вірю" - це педагогічний метод, що передбачає взаємодію учнів з вчителем або навчальним матеріалом через ствердження та перевірку інформації. У цій грі учні висловлюють свою думку щодо правильності чи неправильності висловленого твердження, натискаючи кнопку "Вірю" чи "Не вірю" на екрані комп'ютера чи іншому носії інформації.

Наприклад, якщо на екрані з'являється речення: "Дієслово - це частина мови, що позначає дію або стан.", учні повинні визначити, чи це твердження

правильне чи неправильне, натискаючи кнопку "Вірю" чи "Не вірю". Після того, як учні виберуть відповіді, вчитель може відкрити правильний варіант та надати пояснення щодо правильності чи неправильності твердження.

Гра "Вірю – не вірю" може бути використана для перевірки знань учнів, стимулювання їхньої уваги та активності під час уроків, а також для сприяння їхньому логічному мисленню та критичному аналізу інформації. Цей метод можна застосовувати як на уроках у класі, так і під час дистанційного навчання, використовуючи спеціальні онлайн-інструменти для створення інтерактивних гравцевих інтерфейсів.

Завдання 6. «Ми - літератори»

У цьому завданні учні взаємодіють з прикметниками через ігровий контекст. Це спроектована інтерактивна гра або історія, де прикметники є героями та можуть допомагати вирішувати різні завдання. Тут важливо, щоб учні мали можливість активно використовувати прикметники у вигляді описів та порівнянь.

Приклади ігрових ситуацій та використання прикметників:

Ігрова ситуація: Рятування з лісу.

Завдання: "Великий та Сміливий Гірський" повинен допомогти знайти втраченого кошеня та описати його за допомогою прикметників.

Приклад опису: "Знайдене котеня маленьке та пухнасте, з блакитними очима та м'яким хвостом."

Ігрова ситуація: Відкриття таємничої скрині.

Завдання: "Швидкий Сонячний" рухається швидко та відкриває таємничу скриню. Учні повинні описати знахідки у скрині за допомогою прикметників.

Приклад опису: "У скрині були великі та кольорові книги, дорогоцінні та мерехтливі прикраси, а також ароматні та солодкі цукерки."

Ігрова ситуація: Рятунок замку від злих монстрів.

Завдання: "М'який та Дружелюбний Пухнастий" допомагає замку виграти битву з злими монстрами, описуючи зміни, які сталися в замку за допомогою прикметників.

Приклад опису: "Після перемоги, замок став величний та сяючий, з великими вікнами та розкішними садами, які були яскраві та квітучі."

У цих ігрових ситуаціях учні активно використовують прикметники для опису сценаріїв, персонажів та подій, що сприяє їхньому вивченню та розумінню цих мовних конструкцій у реальних контекстах. Ця взаємодія з прикметниками через ігрові завдання дозволить учням легше і краще запам'ятовувати правила використання прикметників та розвивати їхні навички мовлення.

Завдання 7. Прикметники вирушають у пригоди. Створюється кілька персонажів-прикметників, які мають різні характеристики. Наприклад, "Швидкий Сонячний", "Великий та Сміливий Гірський" та "М'який та Дружелюбний Пухнастий".

Наприклад:

Швидкий Сонячний: Прикметники - швидкий, веселий, сонячний.

Великий та Сміливий Гірський: Прикметники - великий, сміливий, гірський.

М'який та Дружелюбний Пухнастий: Прикметники - м'який, дружелюбний, пушистий.

Кожен персонаж повинен мати свою унікальну особистість, яка відображається у виборі прикметників.

Створення захопливого сюжету та цікавих персонажів-прикметників допоможе зробити вашу гру "Пригоди прикметників" захоплюючою та відповідною до педагогічних цілей. Учні будуть зацікавлені в грі та одночасно вивчатимуть прикметники через взаємодію з персонажами та сюжетом гри.

Ігрове завдання 8. "Подорож до Країни Прислівників":

Це ігрове завдання розроблене для того, щоб допомогти учням краще зрозуміти і запам'ятати прислівники через взаємодію та веселощі. У цій грі учні відправляються у вигадану подорож до Країни Прислівників, де кожна локація або персонаж описується за допомогою прислівників. Учасники гри

повинні знайти правильні прислівники для опису ситуацій та предметів, які вони зустрічають під час подорожі.

На початку гри ведучий чи учитель розповідає учням захоплюючий сюжет, який введе їх у світ Країни Прислівників. Наведемо приклад вступу:

"Одного дня, коли ви вивчали уроки української мови, ви раптом опинилися у таємничій Країні Прислівників. Це казкове місце, де кожен предмет, кожен персонаж і кожна подія описуються за допомогою веселих та цікавих прислівників. Щоб повернутися назад додому, вам потрібно пройти крізь різні локації цієї країни та зібрати правильні прислівники, які описують все, що ви побачите. Готові вирушити у захопливу подорож до світу прислівників?"

Цей вступний епізод зацікавить учнів і поглибить їхню зацікавленість у грі. Він створить атмосферу загадки та пригоди, що заохочує учнів активно брати участь у грі та вивчати прислівники в різних контекстах.

На кожній локації учасникам гри дається завдання, пов'язане з пошуком прислівників, які відповідають опису персонажів, предметів або ситуацій на цій локації.

2.3 Підсумки експериментальної роботи

На останньому етапі експериментального дослідження здійснено контрольну діагностику задля виявлення динаміки сформованості комунікативних умінь молодших школярів та обґрунтування висновку про доцільність використання інтернет-сервісів у навчальному процесі початкової школи. Ми провели тестування у контрольній (уроки без інтернет-сервісів) і експериментальній групі (де діти мали уроки із залученням інтернет-сервісів). Критеріями сформованості комунікативних умінь учнів молодших класів були аналогічні тим, які застосовувались на початку експерименту: прояви комунікативних якостей, дій та умінь особистості та стан засвоєння лексичного матеріалу молодшими школярами

на продуктивному рівні (лексичний запас, граматична будова, цілісність і зв'язність мовлення).

Для проведення діагностики проявів комунікативних якостей учням було запропоновано методика «Комунікативні якості особистості», призначення якої полягає у спостереженні за проявами комунікативних якостей, дій та умінь особистості.

Для визначення рівня сформованості комунікативних здібностей та схильностей була проведена методика В. Синявського та В. Федоріна.

Також було визначено й стан засвоєння учнями лексичного матеріалу на за критеріями: лексичний запас, граматична будова, цілісність і зв'язність мовлення (на основі аналізу учнівських робіт).

Для визначення рівня сформованості комунікативних вмінь за всіма критеріями після впровадження системи роботи з використанням інтернет-технологій ми помістили результати експериментальної групи в таблицю 2.6.

Таблиця 2.6

Рівні сформованості комунікативних вмінь молодших школярів у експериментальній групі у кінці формувального етапу

Рівень	методика «Комунікативні якості особистості»	методика В.В. Синявського та В.А. Федоріна	аналіз твору (переказ)	Заг. рівень сформов. комунікативних вмінь
високий	40,9%	31,8%	36,3%	36,3%
середній	50%	54,6%	54,6%	53%
низький	9,1%	13,6%	9,1%	10,6%

Результати контрольної групи подаємо у таблиці 2.7.

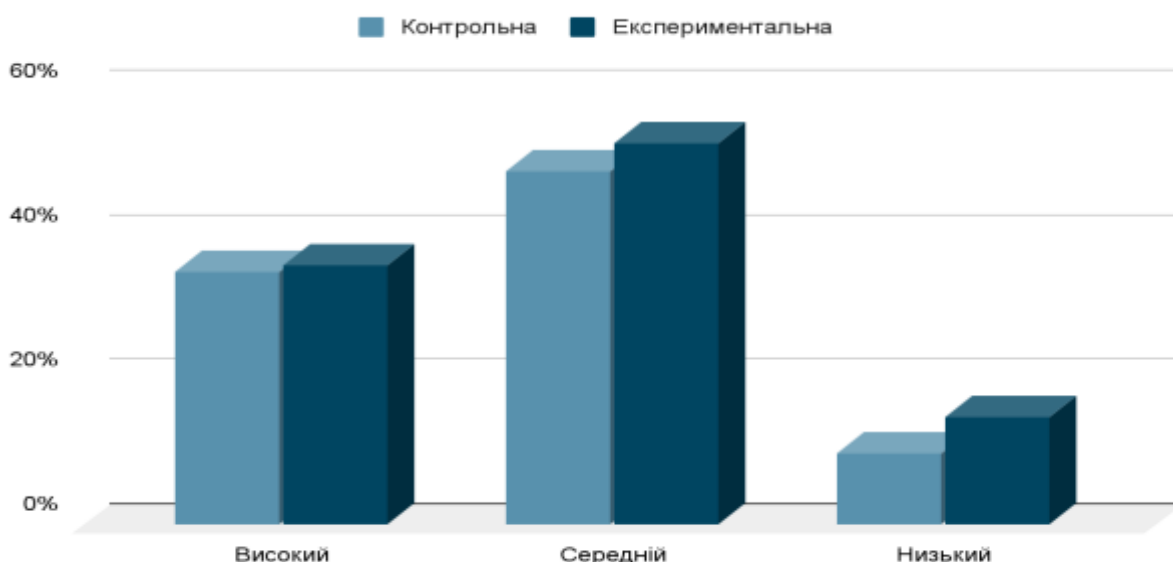
Таблиця 2.7

Рівні сформованості комунікативних вмінь молодших школярів у контрольній групі в кінці формувального етапу

Рівень	методика	методика В.В.	аналіз твору	Заг. рівень сформов.
--------	----------	---------------	--------------	----------------------

	«Комунікативні якості особистості»	Синявського та В.А. Федоріна	(переказ)	комунікативних вмінь
високий	42%	29,5%	35%	35,5
середній	45%	48,5%	52,9%	48,8%
низький	13%	21%	11,1%	15%

Задля вивчення впливу запропонованої системи на результативність процесу формування комунікативних вмінь молодших учнів здійснено порівняльний аналіз даних, отриманих в експериментальній і контрольній та експериментальній групі. Це дозволило простежити динаміку змін рівня сформованості комунікативних вмінь молодших учнів. Результати порівняльного аналізу подано в діаграмі 3.

Діаграма 3. Рівень сформованості комунікативних вмінь молодших школярів у контрольній та експериментальній групі в кінці формувального етапу експерименту.

Після проведення порівняльного аналізу рівня сформованості комунікативних вмінь молодших школярів у експериментальній та контрольній групі констатовано такі результати: низький рівень означених умінь менший на 4,6 % у експериментальній групі порівняно ніж у контрольній, середній – більший на 4,2 %, високий рівень підвищився на 1%.

Якщо порівнювати результати експериментальної групи до і після експерименту то отримаємо наступне: низький рівень означених умінь зменшився на 18,2%, середній – збільшився на 1,5%, високий рівень підвищився на 16,7%.

Аналіз та узагальнення результатів експерименту засвідчив позитивну динаміку змін у сформованості комунікативних вмінь молодших школярів, що відбулися за період проведення формувального етапу експерименту з використанням інтернет-сервісів на уроках української мови.

ВИСНОВКИ

Під час проведення експериментального дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Вивчення наукової літератури з проблеми дозволило з'ясувати, що комунікативна компетентність має важливе значення у початковій освіті. Під комунікативною компетентністю молодшого школяра розуміємо «інтегроване особистісне утворення, яке являє собою єдність теоретичної і практичної готовності і здатності учня до здійснення комунікації, дозволяє результативно здійснювати її і творчо самореалізуватися в ній». Формування комунікативної компетентності молодших школярів передбачає врахування особливостей психологічного розвитку учнів цього вікового періоду (розвиток сприймання, пам'яті, мислення, уваги).

2. Вагому роль у забезпеченні розвитку комунікативної компетентності молодших школярів відіграє використання інтернет-сервісів. Зокрема перспективними в організації навчання у початковій школі є сервіси Google (Gmail пошта, Google-Диск, Google Classroom, Google Calendar, Google Docs, Google-Forms), платформа Learning Apps, програма Plickers, інтернет-сервіс Google Jamboard, онлайн сервіс Kahoot!, мережевий сервіс для створення електронної стіни Padlet, електронна пошта, месенджери, такі як WhatsApp, Telegram, Viber та ін.

3. Комунікативні уміннями являють собою усвідомлені комунікативні дії дітей, що виявляється в здатності будувати спілкування відповідно до завдань, ситуації спілкування, аналізувати і оцінювати комунікативні контакти з однолітками і дорослими. Найбільш сприятливими умовами для формування навичок ефективної комунікації у молодших школярів є

використання групових форм в організації навчального процесу. Умовами формування комунікативних умінь у процесі групової роботи на уроці в початковій школі є: освоєння правил роботи у групі; доброзичлива атмосфера; організація співробітництва.

4. Проведена діагностика на констатувальному етапі дослідження виявила, що в основному комунікативні уміння учнів початкової школи на середньому та низькому рівні. Це спонукало нас обґрунтувати *педагогічні умови* ефективного формування вмінь молодших школярів взаємодіяти письмово:

- Створення вчителем такого освітнього середовища, яке сприятиме зростанню пізнавальної активності учнів, розвитку навичок групової роботи;
- Систематичне використання сучасних інноваційних технологій (інтернет-сервісів) в освітньому процесі, що спрямовано на формування комунікативної та інформаційно-комунікаційної компетентності молодших школярів;
- Цілеспрямоване ускладнення матеріалу на уроках української мови, зменшення обсягу допомоги вчителя для поступового зростання самостійності учнів під час письмової взаємодії.

Також ми розробили систему вправ з формування вмінь молодших школярів взаємодіяти письмово на уроках української мови за допомогою інтернет-сервісів.

5. В основу запропонованої системи роботи з формування вмінь учнів молодших класів взаємодіяти на уроках української мови за допомогою інтернет-сервісів покладено ряд принципів навчання: принцип доступності; принцип систематичності й послідовності; принцип врахування індивідуальних можливостей та здібностей; принцип відкритості.

У процесі взаємодії молодших школярів були використані різні сервіси, зокрема учнівські форуми та чати, а також інтерактивна дошка

Padlet. Зокрема у роботі застосовувались вправи: відповідь на запитання, відповідь на запитання з обґрунтуванням, складання словесного малюнку, доповнення тексту своїми міркуваннями, побудова діалогу за змістом, редагування. Ми побачили, що дітям дуже подобається робота з інтернет-сервісами, підвищується їхня мотивація до навчання та зростає рівень пізнавальної активності. В кінці нашого експерименту учні пропонували вправи, які розробили самостійно.

Отже, запропоновані варіанти організації навчання за допомогою інтернет-сервісів сприяють ефективному формуванню комунікативних умінь молодших школярів взаємодіяти : вміння чітко та коротко формулювати свої думки, ставити конкретні питання, грамотно формулювати відповіді, коректно коментувати висловлювання інших користувачів мережі, а також вміння, пов'язані зі створенням писемних повідомлень за допомогою різних сервісів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білявська Т. М. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. Миколаїв : СПД Румянцева, 2021. 108 с.
URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/handle/123456789/948>
2. Бондаренко Г. Г. Формування комунікативної компетентності учнів засобами групових форм роботи в початкових класів малочисельної школи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. № 57. С. 9–11. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Development-of-communicative-competence-of-pupils-by-means-of-group-forms-of-work-in-a-small-primary-school-H.-Bondarenko.pdf>
3. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г. Формування дослідницьких умінь на уроках української мови. *Учитель початкової школи*, 2019. № 9. С. 3-6.
URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29101/1>
4. Вашуленко О. Формування комунікативно-мовленневих умінь молодших школярів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 20-24. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/707723/1/>
5. Вашуленко М. С. Українська мова та мовлення в початковій освіті. Київ. Видавничий дім «Слово». 2018. С. 410.
6. Греб М. М. Лексична і фразеологічна компетентності як провідні детермінанти лінгводидактичної підготовки вчителів початкових класів. *Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць*. Київ, 2016. Вип. 17. С.91–102.
URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/354>
7. Горлова А., Калашнікова Ю. Шляхи розвитку soft skills як передумова формування соціальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького*

- державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Т. 2, № 47. С. 183.
8. Горлова А. Використання освітнього потенціалу медіа в процесі соціалізації молодших школярів. *Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи: збірник*. 2018. Т. 1. С. 393. URL: <https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx>
 9. Горошкіна О.М. Особливості використання інтерактивних методів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 7-10.
 10. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення: 20.10.23).
 11. Жуковський В. М. Роль учителя у процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі структурного підходу до особистості. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2017. № 12. С. 48–54. <https://www.neliti.com/publications/312021/>
 12. Золотарьова І. І. Застосування інтерактивного навчання в сучасній освіті. *Системи обробки інформації*. 2016. Вип. 4. С. 147-150. URL: <http://nbuv.gov.ua>
 13. Ковшар О. Організація мовленнєво-творчої діяльності як засіб розвитку особистості дошкільника. *Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць*. 2015. № 33. С. 493–497.
 14. Кулик О. Д. Місце мовленнєвого розвитку в структурі комунікативної компетентності школярів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2018. № 1. С. 77–85.
 15. Лужецька Л. Комунікативно-діяльнісний підхід у становленні мовної особистості молодшого школяра. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць*. Дрогобич, 2017. С. 424–433. URL: <https://www.semanticscholar.org>

- 16.Луцинська О. Перспективи використання інтернет-технологій у навчально-виховному процесі початкової школи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2017. № 1. С. 257–266.
- 17.Ломакович В. Я. Успішно орієнтовані вправи для розвитку мовленнєвої діяльності учнів. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. 2019. Вип. 11. С. 57-68. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua>
- 18.Ляхоцька Л. Інформаційне освітнє інтернет середовище – крок до цифрового закладу освіти в умовах реформи «Нова українська школа». *Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи : зб.тез доповідей учасників всеукр.наук.-практ.семінару*. Київ, 2019. С. 51–54.
- 19.Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка*. 2016. Вип. 11. С. 97–108. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>
- 20.Махновець Ю. А. Використання онлайн-сервісів у професійній діяльності учителів початкової школи. *Modern directions of scientific research development*. 2021. С. 28–30.
- 21.Методика навчання української мови : навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ / За ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2015. 364 с.
- 22.Мельник О. Розвиток електронних освітніх ресурсів для організації навчально-виховного процесу в системі початкової освіти. *Початкова школа*. № 5. 2015. С. 40-43. URL: <https://www.semanticscholar.org>
- 23.Молнар Т. І., Шумаєва Г. І. Групова робота як вид інтерактивного навчання молодших школярів. *Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф.* Мукачєво, 2019. С. 233–235.
- 24.Мудра М. В. Використання сервісу Веб 2.0 «Padlet» для навчання монологічного мовлення учнів початкової школи. *Матеріали*

- Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості»*. Херсон, 2017. С. 194–198. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle>
25. Ніколаєску І. О., Панченко О. О. Віртуальна взаємодія учасників освітнього процесу як чинник модернізації інформаційно-комунікаційного середовища у вищій школі. *Сучасні тенденції розвитку науки та освіти в умовах євроінтеграції: Міжнародна науково-практична конференція*. Вінниця, 2022. С. 108–111.
26. Олексенко К. Використання цифрових технологій у проектуванні навчального середовища початкової школи. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф.* Запоріжжя, 2023. С. 426–430. URL: <https://www.researchgate.net/publication>
27. Олійник І. Мовленнєва діяльність як основа формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Нова педагогічна думка*. 2023. № 2. С. 116–120.
28. Пономарьова К. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с. URL: <https://undip.org.ua/library>
29. Савченко М. Теоретичні засади формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку. *Освітній простір України*. 2014. Вип. 1. С. 141–146. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream>
30. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2018. 428 с.
31. Скворцова С., Онопрієнко О., Бріцкан Т. Особливості навчання математики в початковій школі дітей цифрового покоління. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. Вип. 25. С. 160–181.

- 32.Смілянець С. М. Комунікативна компетентність. Використання інтерактивних вправ. Початкова освіта. 2015. № 5. С. 14-29. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads>
- 33.Соняк Н. Л. Дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом : дис.... канд. пед. наук. Луцьк; Тернопіль, 2018. 254 с.
- 34.Сугейко Л.Г. Інновації у мовній освіті молодших школярів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. С. 57-61. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2759>
- 35.Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 3-4 класи. URL: <https://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2019/10/5d9d8feb1ce4f316467013.pdf> (дата звернення: 21.10.23).
- 36.Хомич С. Використання мультимедійних засобів у навчально-виховному процесі початкової школи. Початкова школа. №11. 2015. С. 41-43. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/Kompyuterni-informatsiyni-tekhnohohiyi-v-osviti-ta-nautsi.pdf>
- 37.Четверикова Т. Г. Цифрові інструменти групової комунікації як ефективний засіб формування професійних компетентностей майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. № 4.
- 38.Чепурна С., Горлова А. Зв'язок між використанням трисуб'єктної дидактики та успішністю реалізації освітньої програми: від теорії до досвіду. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Т. 1, № 62. с.126 URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/62/part_1/25.pdf
- 39.Чос С. Нестандартні форми розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів НУШ. *Молодий вчений*. 2021. Вип. 9. С. 24–27. URL: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/>.pdf
- 40.Юрійчук Н. Д. Застосування інтернет-ресурсів у формуванні інформаційної та культурологічної компетентностей школярів. *Herald pedagogiki. Nauka I praktyka. Warszawa*. 2020. № 61. С. 8-11.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Карта спостережень за проявами комунікативних здібностей у
дітей**

(М.А. Федорова, Т.Б. Іванова)

Прояви	Рідко 1 бал	Частіше за все 2 бали	Завжди 5 балів
1. Комунікативні якості особистості			
1.1. Емпатійність: - дитина виявляє емоційний відгук на почуття та переживання партнера зі спілкування; - ідентифікується з партнером, заражається його почуттями; - Висловлює співчуття, співпереживання співрозмовнику; - Виражає розуміння потреб, бажань іншого (згоджується, зацікавлено запитує, повторює міміку іншого, прагне допомогти).			
1.2. Доброзичливість - дитина виявляє схильність слухати партнера; - намагається зрозуміти та відповісти на запитання співрозмовника; - виражає симпатію (посміхається, обіймає, чимось ділиться з партнером); - не конфліктує, уникає конфлікту, передбачаючи його; - виявляє виражений інтерес до того, що говорить співрозмовник.			
1.3. Безпосередність, автентичність, щирість: - дитина говорить і діє безпосередньо, відкрито демонструючи своє ставлення до людей, проблем; - щира у своїх висловлюваннях, прояві своїх почуттів; - відкрито заявляє про свої наміри; - не «підлабузнює».			
1.4. Відкритість у спілкуванні: - дитина відкрита до спілкування, висловлює готовність щодо нього (позою, мімікою); - висловлює бажання спілкуватися як з дорослими, так і з однолітками.			
1.5. Конфронтація: - дитина сміливо відстоює (але безконфліктно) свою позицію;			

- доводить, аргументує, намагається переконати у своїй правоті.			
1.6. Ініціативність: - дитина сама виявляє ініціативу у спілкуванні; - розуміє та підтримує ініціативу іншого.			
Комунікативні дії та вміння			
2.1. Організаційні: -дитина виступає організатором, ініціатором ігор, спілкування, взаємодії; - лідером в окремих видах діяльності; – володіє організаторськими навичками.			
2.2. Перцептивні: - дитина прагне зрозуміти іншого, його думки, почуття; -спостережлива, бачить та усвідомлює особливості інших дітей, дорослих.			
2.3. Оперативні: -дитина у спілкуванні експресивно виразна (у неї багата міміка, жести, пози); - вільно володіє вербальними засобами спілкування (мова); - захоплює партнера зі спілкування своїми діями; - вміє тривалий час підтримувати контакт; - вміє спровокувати бажану реакцію партнера.			

